

SYMPHONIA UNGARORUM

TUDOMÁNYOS ÜLÉSSZAK

NAGY GÁSPÁR ÉS SZOKOLAY SÁNDOR ÉLETMŰVÉRŐL

2018. március 28.

PESTI VIGADÓ

a Magyar Művészeti Akadémia székháza

MAKOVECZ TEREM

MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

Művészetelméleti és Módszertani
Kutatóintézet

Előszó

Nagy Gáspár és Szokolay Sándor nagyszabású életművéből a rendszerváltás után főként a közéleti konnotációk kerültek az elemzések középpontjába. A szerzők 1956-os forradalom eszméisége iránti elkötelezettsége valóban identikus, ám nem kizárólagos elem *ars poeticáikban*. A nemzeti hagyományközösséggel való azonosulás és a megélt, személyes hit szintűgy eleme művészi hitvallásaiknak, mint az örökölt stílus és a kísérletező nyelvjáték ötvözése. Öntörvényű, romantikus alkatú művészként egyikük sem igyekezett az iskolánként és kurzusonként változó korszerűségi elveknek megfelelni; egy egyetemes közösségnek írtak nyelviségükre reflektáltan, aktuálisan, alkotói személyiségük legteljesebb hitelével. A jelen tudományos ülészak ezért azt a célt tűzi ki, hogy megkezdjé a két életmű újraolvasását, és az egyes műveket eddig kevésbé figyelembe vett szempontok szerint helyezze el új, egyetemes és hazai kontextusokban is. Az alkotói kompozíció, annak közönséggel folytatott párbeszéde, valamint a szakmai recepció három csomópontjában vélik a szervezők tetten érni a két művész velünk élő örökségének jelentőségét. A két alkotó életművének együttes tárgyalását *ars poeticáik* összeolvashatóságán túl indokolja, hogy több ízben is kölcsönösen megihlették egymást. Az ezeréves államiság tiszteletére, közös vállalkozásukként született meg a *Symphonia Ungarorum* kantáta, amelynek ünnepélyes levetítésével zárul az ülészak. A mű mindkettőjük számára létösszegző vallomás a művészetről, önmagukról és a közösségről.

Windhager Ákos

Program

2018. március 28. (szerda)

9:30 – 10:00 **Regisztráció**

10:00 – 10:10 **Köszöntőt mond *Vashegyi György*, a Magyar Művészeti Akadémia elnöke**

Életművek összessége

10:10 – 10:30 *Radics Éva*: „A kincsről, ami van”

10:30 – 10:50 *Orosz István*: Nagy Gáspár és a képzőművészet

10:50 – 11:00 Hozzászólások

11:00 – 11:20 **Szünet**

Vers-olvasatok

11:20 – 11:40 *Pécsi Györgyi*: Millenniumi ódák Nagy Gáspár költészetében

11:40 – 12:00 *Ekler Andrea*: Prédául a vers – Önreflexiók a versről Nagy Gáspár költészetében

12:00 - 12:20 *Falusi Márton*: Nagy Gáspár autoreflexív beszédmódja

12:20 – 12:30 Hozzászólások

12:30 – 13:10 **Ebédszünet**

Zene-olvasatok

13:10 – 13:30 *Hollós Máté*: Az életmű magja - Szokolay Sándor diákkori zongoradarabjai

13:30 – 13:50 *Gombos László*: A női hang szerepe Szokolay Sándor drámai alkotásaiban

13:50 – 14:10	<i>Windhager Ákos: A kulturális emlékezet megújítása Szokolay Symphonia Ungarorum-ában</i>
14:10 – 14:55	<i>Szokolay Sándor: Symphonia Ungarorum – vetítés</i>
14:55 – 15:05	Hozzászólások
15:05 – 15:15	Zárszó

Absztraktok

Radics Éva

karnagy, a zenetudományok doktora, a Gráci Zeneművészeti Egyetem nyugalmazott tanára

„A kincsről, ami van”

Talán túlzás és nagyképűség nélkül mondhatom: Szokolay Sándor is, s később Nagy Gáspár is megtisztelt barátságával. Ez volt az alapja annak, hogy kettejüket hívtuk meg előadónak az ausztriai magyarok Huszárokelőpusztán tartandó konferenciájára, ahol a több napos együttlét alatt barátságuk valósággal berobant. Közös nevezőre találtak a hit, az erkölcs, a tartás, a jellem, a nyíltság, az igényesség, a nemzeti lelkiismeret és a tiszta szellemiség területén. Szokolay egyre többet ízlelgette Nagy Gáspár verseit, s elragadta a lendület, a lobbanó láng. A közös művekkel emelték fel hangjukat az emberiségre zúduló igénytelenség és az „országosan vezényelt amnézia” ellen. Egyetértettek abban, hogy a művészet nem szórakoztatásra, hanem elmélyítésre való. A közös eszmék szellemében született meg a *Symphonia Ungarorum* oratórium, a *Te Deum* vegyeskarra, a nőikari *Hótalan a hegyek inge*, az *Október végi tiszta lángok* oratórium, majd Gáspár fájdalmas halálhíre után a *Hálaének Nagy Gáspár utolsó verssoraira* vegyeskari mű és a nőikari *Gyászmise Nagy Gáspárért*.

Orosz István

grafikus, filmrendező, az MMA rendes tagja

Nagy Gáspár és a képzőművészet

Nagy Gáspár nyitott volt a társművészetek iránt, nem csak a zene, a film, a színház vonzotta, de több képző- és iparművésszel

is kapcsolatba került. Barátai közt festők, szobrászok, grafikusok, fényképészek voltak, verseiben gyakran szólította meg őket, illetve prózaköteteiben is jelentős részt kaptak a művészekről szóló írások és a kiállítási megnyitók. A megidézett alkotók, illetve a szobája falán függő képek ismeretében jól körvonalazható az a világ, amely különösen érdekelte, és amelyben saját költői univerzumával rokon képzőművészeti világot látott. Az alkotók bemutatása mellett az előadás kísérletet tesz a Nagy Gáspár versek képeinek, s e képi világ képzőművészeti összefüggéseinek felvilágosítására is.

Pécsi Györgyi

kritikus, szerkesztő, az MMA levelező tagja

Millenniumi ódák Nagy Gáspár költészetében

A magyar nemzet története és a kereszténység nagyon erősen összetartozó fogalmak Nagy Gáspár költészetében. A millenniumi ünnepekre két reprezentatív közösségi ódában, a *Symphonia Ungarorum* és a *Hullámozó vizeken kereszt* című művekben foglalja össze a magyar államiság korai, emelkedő szakaszának a kereszténység szakralitásával történő, felemelően szép találkozását. Mindkét mű társművészeti inspirációra született, az előbbit Szokolay felkérésére írta, az utóbbit König Róbert linómet-szetei ihlették. A *Symphonia* nagy gondolati összegző vers, a költő vendégszövegekkel, allúziókkal, intertextusokkal gazdagon átszőtt számvetésben idézi fel a magyarság megmaradásának kritikus történelmi pontjait, s tanúsítja, hogy csak az erős hit és a keresztényi értékekhez való hűség tarthatta meg a nemzetet. A *Hullámozó vizeken kereszt* vallomásos történelmi tabló, a kereszténység felvételének látomásos víziója: biblikus és archaikus szimbólumok, a bárány égi és földi útja fogja össze és oldja harmóniába az államalapítás szakrális pillanatait.

Ekler Andrea

kritikus

Prédául a vers – Önreflexiók a versről Nagy Gáspár költészetében

Nagy Gáspár számára az írás a „Hétparancsolat” egyike volt. A vers, az alkotás, a poétikai, nyelvfilozófiai kérdések tematizálódtak költészetében. Alkotói önreflexiói a költői szerepvállalás mellett utalnak a nyelvhez való viszonyára; arra, hogyan gondolkodik a versről, az aktuális irodalmi kánonokról, a kritikáról; arról, hogyan válhat maga a vers forradalommal poétikai értelemben is. Ebből a szempontból vizsgálom Nagy Gáspár költészetét, különös tekintettel a *Tanúvallomás*, az *Időnként*, a *Három szívütem*, az *Éjszakadás versre és álmra*, a *Prédául a vers*, a *Késő hajnali átírat* és az *Utókor (6)* című versekre.

Falusi Márton

költő, az MMA Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet tudományos munkatársa, a *Hitel* folyóirat szerkesztője

Nagy Gáspár autoreflexív beszédmódja

Számba veszem a költő azon verseit, amelyek a verssel magával és a nyelvvel *expressis verbis* foglalkoznak. Nem szokatlan az efféle autoreflexió a 20. században, ám Nagy Gáspár életműve feltűnően bővelkedik a versírás körülményeiről – akadályairól, felelősségéről –, a költő hivatásáról, a költemény transzcendens beteljesedéséről meditáló alkotásokban. A felsorolás korántsem kimerítő: a *Koronatűz* című kötet bevezetője, *A vers*, *Születésnapomra*, *Verskéz*, *Leírom...*, *A halántékon lőtt versek emlékműve mögött*, *Az ún. nyelvkritikus költészet manifesztumának rekonstruálása eredeti dánból és honi sajt(ó)ból*, *Nyelvem pallosával*, *Kés(lekedik) a szó*, *A valóság égető nyelve*, *Szavak*, *Megyek a vers után*, *Sivatagi szópor*, *Hány nyelven is...?*, *Éjszakadás versre és álmra*, *Versek egymás közt*, *Prédául a vers*, *Amidőn műhely-*

gondokról szól a gondnok – hogy a legjellemzőbbeket említsem. De idetartoznak olyan versek is – például: *Ha V betűkkel álmodik...*, *Infinítívusok lányom olvasókönyvéből*, *Amíg*, *Az utolsó szó lován*, *Égi lábjegyzet* –, amelyek a szó nevét vagy a szavak funkcióját, alakját, magát a grammatikát hozzák játékba. Előadásmat e nyelvfiziológus motívumháló, s rajta keresztül az *ars poetica* fölfejtésének szentelem.

Hollós Máté

zeneszerző, a Magyar Zeneszerzők Egyesületének elnöke, a Hungaroton Music Zrt. vezérigazgatója, az Akkord Zenei Kiadó művészeti vezetője

Az életmű magja

Szokolay Sándor diákkori zongoradarabjai

Operái a XX. század második felében e műfaj korszakalkotó, grandiózus, a zeneszerzés-technika teljes fegyverzetét felmutató, a közönséget világszerte bűvkörébe ejtő alkotásai. Világi oratóriumi hasonló erényeket mutatnak fel, a magyar protestáns egyházzenet gazdagítók pedig egy az ilyen tartalmat a templom falai közé szorítani akaró korban a Zeneakadémia Nagytermében is átütik a hallgatás falát. „Az eget nem lehet kimeszelni, de azért jó, hogy megpróbáltad!” – mondta Szokolay Sándornak zeneakadémiai mestere, Farkas Ferenc.

Érdekes rápillantani, ez a nagy formátumú zeneszerzői életmű milyen magból sarjadt ki. A legendás tarhosi zenegimnázium kamasz diákja kiváló pedagógusok szárnyai alatt, de konkrét zeneszerzés-tanulás nélkül zongoradarabocskákat írt, amelyek közül 20 nemrég kottában és CD-n is megjelent. Ezekbe hallgattunk bele, azt boncolgatva, hol látszanak oroszlánkörmök, hol tapintható a különleges tehetség, amely az operáig röpítette Szokolayt.

Gombos László

az MTA BTK Zenetudományi Intézetének tudományos munkatársa

A női hang szerepe Szokolay Sándor drámai alkotásaiban

Szokolay Sándor saját bevallása szerint az 1960-as évek elején, az *Istar pokoljárása* oratórium komponálása idején lett végleg a női hang szerelmese. Drámai alkotásainak, operáinak és oratorikus műveinek jelentős részében megkülönböztetett szerepet szánt egy-egy női szereplőnek, aki a főhőst, a hősokeket vagy éppen az országot váltja meg valamilyen konkrét vagy átvitt értelemben. A megváltás igazi tárgya azonban talán maga a komponista, aki nem csupán eszmei szinten, hanem közvetlenül, az énekhang fizikai hatásától is meghatározó inspirációt kapott. A *Két ballada* altszólója, az *Istar* címszereplője, a *Vérnász* Anyafigurája után Ophélia és Delila alakját is gazdagon megrajzolta a *Hamlet*ben és a *Sámson*ban, majd a címszereplő a *Szávitriben* egyenesen a halálból hozza vissza kedvesét, a *Margit*-operában pedig egész népéért áldozza fel önmagát. Szokolay nem vitte színpadra a csábítás, a szerelmi beteljesülés és az érzéki ölelés pillanatait, mindezért azonban bőven kárpótolta közönségét a különös érzékenységgel megírt női szólások primer hangzási élményével.

Windhager Ákos

művelődéstörténész, az MMA Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet tudományos munkatársa, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem óraadó oktatója

A kulturális emlékezet megújítása Szokolay Symphonia Ungarorum-ában

Szokolay Sándor 2000. január 3-án bemutatott *III. szimfónia – Symphonia Ungaroruma* úgy elégíti ki a magasrendű zenei igényeket, hogy közben a magyar művelődés megszakított és foly-

tonos hagyományrétegeit hívta játékba. A magyar népdal ősi létét bizonyító jelenetet (Szent Gellért püspök legendájának ismert fejezetét) korábban Radnai Miklós és Decsényi János dramatizálta kantátában, s bár Szokolay is ezt a történetet állította középpontba, mégis teljesen új összefüggésben ábrázolta azt. Több szempontból is megújította a kulturális emlékezetet: sikerült aktualizálnia a szimfónia műfajt, Szent István kultuszát, valamint a közösségi-szagrális esztétikát.

A magyar zenei hagyományban az énekes műfajok 1949 után is folytonosak maradtak, s így elsődlegessé váltak, szemben a sokszorosan gátolt zenekari kultúrával. A *Symphonia Ungarorum* négy tétele, ciklikus tematikája és erős zenekari hangszínei következtében szimfónia, de a hazai hagyományokat is követve kantátaszimfónia. A mű művelődési szerepéből és szagrális-közösségi szövegeiből következik, hogy akarva-akaratlanul is Beethoven *Kilencedikjének* és Kodály *Psalmus Hungaricusának* újraírása. A létösszegző, nemzeti hagyományközösséget megszólító, zenetörténeti örökséget aktualizáló kantátaszimfóniájában nemcsak a pentaton témafejeket hangsúlyozza, hanem a konkrét népdal- és népének-idézeteket.

A megidézett Szent István-kultuszt a katolikus egyház ezer éve életben tartja, azonban a politikai kurzusok hol hivatkoztak rá, hol elvetették. A *III. szimfóniát* megelőző korszakban egy rock-opera Szokolay által is ismert változó értelmezései mutatnak rá a szent király emlékezetének megítélésére. A zeneszerző, érzékelve tehát a rendszerváltás után a kultuszpolitika terhét, attól lényegesen eltérő, a Kodály által kialakított lelki-szagrális síkon újította azt meg. A magyar történelmet négy jelképes történettel („Úton, Hítben, Háborúban, Megmaradásban”) megidéző kompozíciójával a széttört nemzeti hagyományközösség újraegyesüléséért tevékenykedett. Végül azonban az egyéni és közösségi dimenziót is alárendelte a szagrálisnak, ezért is zárul négy tételből három fohászokodó Ámen-figurával.

Vetítés

Szokolay Sándor: Symphonia Ungarorum (op. 147) – Szent István és Szent Gellért emlékezete – Nagy Gáspár versciklusára

Előadja:

Hamvasi Szilvia (szoprán),

Rácz István (basszus),

a Magyar Rádió Gyermekkara és Énekkara

a Magyar Rádió Szimfonikus Zenekara

Vezényel: Vásáry Tamás

A felvétel 2000. január 3-án készült a Magyar Állami Operaházban.

A felvétel az MTVA engedélyével kerül levetítésre a tudományos ülésen.

A borítón szereplő fényképet Bujnovszky Tamás készítette.

MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

Művészetelméleti és Módszertani
Kutatóintézet

ESTÉK A HILD-VILLÁBAN

- MŰVÉSZETELMÉLETI ELŐADÁS-SOROZAT -

2018. I. FÉLÉV: HAZA A MAGASBAN

2018. február 1. 18:00

Káldi Gyula

Három kortárs erdélyi építész munkássága néhány példán keresztül

2018. február 15. 18:00

Lőrincz P. Gabriella

Túlélés Kárpátalján

2018. március 1. 18:00

Toldi Éva

„PORTABLE HAZA” Gion Nándor prózájának identitástapasztalatai

2018. március 22. 18:00

Márkus Béla

Szilágyi István pályaképe

2018. április 5. 18:00

Szakolczay Lajos

A kortárs magyar képzőművészet határon túli műhelyei

2018. április 19. 18:00

Tóth László

A felvidéki (szlovákiai) magyar irodalom műhelyei

2018. május 3. 18:00

Windhager Ákos

Terényi Ede zeneszerző munkássága

2018. május 17. 18:00

Szilveszter László Szilárd

„Haza a magasban / s a mélyben”

Kortárs erdélyi irodalmi fórumok, alkotóműhelyek

Hild-villa, a Magyar Művészeti Akadémia
Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet székháza
1121 Budapest, Budakeszi út 38.
www.mma-mmki.hu